

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 84 (1971)

Artikel: Cla Biert - La mädada : impressiun
Autor: Coray-Monn, Imelda / Biert, Cla
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-229725>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 15.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

IL PALANCAU CRITIC

Cla Biert — La müdada

impressiun
Imelda Coray-Monn

All'entschatta stat gl'incont da cudischs insumma. Lu forsa la marveglia, co quei roman seigi. Ei dat gie buca biars en la litteratura romontscha, e paucs schi voluminus. Cun quei ha l'aventura entschiet. Tgi savess buca dalla tentaziun da metter naven in text d'in auter idiom cu la stenta da capir semuossa? All'entschatta para igl incap linguistic nunsurmontabels. Sche la fascinaziun dil cuntegn vegness buca vitier, jeu crei ch'jeu dess si suenter las empremas paginas. Bein ei il dicziunari ladin-tudestg speras sco gidonter — denton la pazienza da mirar suenter mintga plaid maunca, forsa era la peda ed il ruaus.

La forza dil cudisch semuossa gia cheu, el preludi. Igl emprem capetel cul portret dil hermer David contemplel jeu sco preludi. Sia fascinaziun ei pli gronda che la stenta. Cu quei capetel va alla fin sai jeu buca calar da leger. Bein battel jeu aunc cun la stenta da capir il ladin e nodel scadin plaid nuncapiu. Jeu stos confessar d'aunc oz buca ver mirau suenter tuts. Cun leger nescha in tut agen incont: el semeglia quel da lectura mo parzialmein capida dil temps d'affonza, la pusseivladad da lignar e cumpletar. Ni discuors maludi cun la fascinaziun da sminar il rest. Da pagina a pagina sesviluppescha la sligiazion: pli e pli bein legel jeu cun l'ureglia interna, jeu audel la melodia dil ladin, quella capeschel jeu e sun ventireivla.

Quell'introducziun declara, pertgei ch'jeu plaidel dil cudisch: perquei ch'el plai a mi. Jeu hai buca numnau quella lavur «critica», jeu sai dalla nunpusseivladad da criticar ni valetar ina lavur ch'jeu

capeschel linguisticamein buca diltut. Jeu sai era dils confins d'ina tal'impressiun e vess la queida da discuorer cun gl'autur surdlunder. Distanza geografica denton dictescha ina lavur solitaria. Lein sperar che plidar seigi per ina gada buca la fontauna da tuttas malentelgientschas, sperar ch'igl'autur seigi indulgents e vesi silmeins la tenuta enviers si'ovra, igl'esser pertscharts dils agens confins e sespruar a respect e humilitonza enviers l'ovra dil sribent.

Sar David Tretsch, il hermer, ei ina persuna da carn e saung. El ei malegiaus cun colurs vivas e tuttina cun la differenziaziun che distingua quei roman dad auters dalla litteratura romontscha. En quei capetel transpara l'aveina dramatica de Cla Biert il pli fetg. Jeu patratgel meins allas biaras paginas dialog, plitost a David ch'ei in cumediant, in actur che fa la vendita cun talent artistic. Ils contrasts: siu materialissem — dasperas sias plattas, sias flurs, siu mund dalla sera ch'ei in tut auter che quel dil di. Sch'el semuossa zun pauc scrupulus da morala, siu giudicament dalla glieud ei sauns. El ei d'intuiziun artistica, seigi quei enten vender, enten tedlar musica ni enten giudicar, quei tegn ensemen sia persunalidad da contrast.

Buolf Tach e siu nevs Tumasch Tach entran ensemen en «la mädada». Tecnicamein interessants ei il fatg che nus enconuschin Buolf mo ord brevs e raquents, el ei morts e tuttina dalla ferma preschientscha d'ina persunalidad profilada. Buolf ei in da quels romontschs en tiaras jastras, turnaus a casa per murir suenter ina veta pleina d'aventuras. La fantasia da siu nevs s'inflammecha vid las brevs ord siu relasch.

Il hermer David ha introduciu nus en la veta dil vitg, ha schidedir muntäu preludi. Buolf Tach meina nus en la famiglia Tach e presenta siu nevs Tumasch che resta la persuna favorida tochen alla fin. Sia mumma Aita, intelligente pura cun bia saun giudezi, siu bab Balser, il frar Jon e la sora Seraina ein conacturs dalla cumedia humana che nus stgein perseguitar. Persuna principala ei Tumasch, dessegnaus cun biars detagls e cun carezia digl'autur. Sper el Violanda e Karin — sias zun differentas muronzas.

Uaul, cumin, mises, hotel da luxus, fiera e raccolta, catscha e tiara jastra — nus vivin quei entras Tumasch. El stat el center ed il pli maneivel digl'autur. Da mesira che las persunas ein lontanias a Tumasch, in- ed externamein, dessegna gl'autur cun tratgs meins

detagliai. Scadina denton, seigi ella skizzada ni dessegnada el detagl, tradescha il maun segir digl artist.

Cun certa retenientscha entscheivel jeu a resumar il cuntegn dalla «müdada» da Cla Biert. Il roman ei voluminus (ca. 380 paginas), da lungatg pulpiu e porta alla fin dalla lectura bia sègns sin gl'ur: el cuntegn construcziuns e passadis ch'ins reponderescha e ferma.

Tumasch ei il feagl carschiu da Balser e Aita Tach, purs beinstonts da Plaz. Siu frar Jon ei scolast, sia sora Seraina sesviluppescha dad ina buoba ad ina matta. Tumasch ei entuorn ils trenta. El ha fatg la scola da purs, el ha il desideri d'ir egl jester. Dad ina vart tegn il puesser patern — e quei problem vegn sligliaus cun flexibilitad exemplarica — dad ina vart tegn era la carriera politica, la carezia nunsentimentala per la bellezza dalla patria, da l'otra vart carmala gl'jester. Ei resta problem captivont, atgnamein tochen sin las davosas paginas, tgei che seigi pli ferm.

Ina dallas grondas fascinaziuns dil roman ei il dun d'observaziun da siu autur. El descriva las caussas e la natira cun inclinaziun carezonta. Tgi vess buca gia remarcau puorla el sulegl?

Cla Biert sin pagina 27: «Curius, la puolvra va amunt ed aval. Uossa chi dà laint il sulai tras las savas as vezza quatter sriblas albas sco tagliadas cul curtè ... Puolverins glüschan minchatant sco stailinas. Mo quai sun quels chi van aval, quels leivs nu glüschan e van amunt, fin sü suot la tettaglia, ingio chi tachan vi da las tailas d'arogn e dvaintan corduns gross sco cordas da güun.» Ni sin pagina 59: «La pulenta sbarbuoglia aint illa chalderoula, uossa ch'ella maisda culla paluotta da lain. Ella pozza la paluotta sü l'ur, la pasta sguotta giò dal monch, a la surfatscha as fuorman muottins tenders chi schloppan e laschan inavo fourinas sco pitschens craters chi tschiran e svanischan per far lö ad oters daspera.»

En omisdus passadis vesein nus il dun d'observaziun ed il talent per la comparegliaziun. Savens anflein nus il plaid «sco» ed ins ha l'impressiun ch'el seigi sbuccaus senz'esser ditg tschercaus. Las observaziuns dalla natira ein beatificontas, buca mo el detagl, mobein era sco culissa pils eveniments. Ils capetels che descrivan cumin, fiera e catscha valessan scadin per sesez in'analisa.

Il hermer David ei in exempel per l'observaziun e descripziun dil carstgaun tier Cla Biert. Er'il bab Balser Tach cun ses tratgs patriarcals ei ina statura marcanta. Tgi vesess buca plasticamein la

scena sin pagina 61: «Tuots spettan; la pulenta aint illa chaldroula d'arom immez maisa füma ed odura. Uossa vain il bap aint da chadafö — el ha amo lavà ils mans — as tschainta süsom maisa e disch: «Bun pro fetscha!» Cun quai rumpa el giò per minchün ün toc pan, lura sta'l sü e dà oura la pulenta, il prüm a la mamma, lura ad el ed als uffants.»

Cun carezia ei era igl original Sar Barduot dessegnaus, dil qual sar David di sin pagina 22: «quai es ün chi s'impipa da la glied, ün chi voul esser quel ch'el es».

Sch'jeu patratgel anavos alla femna en quei cudisch da Cla Biert, lu exprima il siemi da Tumasch il meglier mi'impresiun:

«Aint in quel sömme . . . es üna femna chi sumaglia a Marina bella, a Violanda ed eir ün pa a mamma, e l'istess ad ingünas. Mo quai nun es üna femna, quai es la femna.» (p. 147)

La femna ei en emprema lingia cumpogna digl um, culs plaids digl autur: «Cur cha quella vain, lura nu suna plü sulet.» Ell'ei ina buna cumpogna, ina femna ferma. Igl ei buca creatiras rumpeivlas, anzi. Ellas ein da sauna vitalitad, san esser zun bein sur sesezzas sco la duonnanda Mariatöna cun siu hotel a Paris.

Cla Biert sa buca mo descriver eveniments externs, el ei er'in zun habel dessignader dil sentir.

Gia sin pagina 28 siemia Tumasch in siemi che schess sminar co sia decisiun finala per la veta vegn a curdar ora: el sa cuntentar e medegar las selvaschinas ch'ein en siu siemi ils compatriots da siu vitg.

En la schliata conscienzia da Tumasch (p. 29) representa sia mumma quei che Siegmund Freud numnass «Ueberich». Ell'ei ina dunna sabia cun sias observaziuns e remarcas che tucan il ner:

«Ils homens vöglian adüna mitschar.» (p. 44)

«Inceschatüm es tuot alch oter co lair tuornar.» (p. 45)

L'emprema carezia da Tumasch, quella tier Violanda, ei descretta cun ina lirica sensitiva. Igl ei ina beatificonta harmonia digl esser cul sentir. Schi sereina e sincera sco quella carezia ei — igl ei buca la dunna che Tumasch vegn a maridar. Violanda constatescha: «Tü nun est sco quai ch'eu crajava cha tü füssast.» Tumasch sa che quella constataziun ei stada l'entschatta dalla fin. Violanda veva fatg in maletg da Tumasch, carezia denton accepta l'auter sco el ei. Ins patratga a Max Frisch che persequitescha cun ina cert'obsessiun il

patratg «Ti dueis buca far in maletg». Ei fuss interessant da saver sche Cla Biert ei influenziaus dil scribent Max Frisch ni sch'el ha giu dil medem temps la medem'inspiraziun. Inspiraziun sa muntar undas, recepidas dall'antenna sensibla digl artist. Pertgei buca da plirs artists? Ins seregorda dalla controversa dils dus gronds, Gertrud von Le Fort e Georges Bernanos. Omisduş han tractau la tema dalla mort vid las medemas persunas historicas, las mungias Carmelitas da Compiègne: Le Fort en la novella «Die letzte am Schafott» e Bernanos el drama «Dialogue des Carmélites» — omisduş han, ed ins astga crer quei ad els, buca saviu in da l'auter.

Anavos tier ils eveniments interns dallas persunas da Cla Biert en «la müdada»: il bab vegn vegls, sco contrast dasperas Seraina cun la muotiudad da ses 12 onns.

E lu entscheiv'ina historia d'amur, entscheiva aschia ch'ella astgass esser unica — unica buca mo en la litteratura romontscha: ell'entscheiva cul nas. Igl emprem freda Tumasch l'odur da neghels e canella vid il tgiern dalla fontauna, e gia entscheiva sia fantasia a sescaldar e s'occupar cun quei fried. El ei aviarts per carezia sco tala e pren perquei si il fastitg dil parfum singular. Veramein, el meina la finala tier sia futura spusa, Karin da Danemarc.

Il fried, il senn dil nas gioga ina considerabla rolla en quell'ovra, ils senns insumma. Forsa munta era quei incont dil lectur: ils heroxs da Cla Biert ein sauns, els han ils peis sil trastch e regordan magari al plascher da viver da persunas da Felix Timmermans. La sentupada cun ina certa decadenza el Grand Hotel sepassa senza censuras moralas, lai denton viver fetg bein il contrast denter gliez mund e quel dil vitg. Sch'igl ei per lezza clientella aventura da s'enivrar vid quei che lur daners lubeschan, lu suonda gest el proxim capetel dalla fiera la descripziun dall'aventura dil quotidian, senza sentimentala glorificaziun. Negliu han ins l'impressiun d'idila nunverdeivla. Sch'ins ha viviu gl'emprem il Grand Hotel en glisch dalla sera dil bal grond, lu astgan ins suenter veser cun Tumasch l'extrada dalla cuschina e co las lavadiras vegnan liquidadas. En sia simpatica drastica, simpatica perquei ch'ella sbucca ord vitalitad, buca ord vuler far sensaziun, lai Cla Biert dir il directur dil hotel: «Ûn hotel ha per uschè dir ün cheu ed ün chül.» (p. 225)

Il capetel dalla spartida dil bab ei per mei in dils impressiunonts. Paucas larmas, bia reflecziun. Il feagl sa tuttenina ch'el vess giu da

dumandar bia siu bab. La mumma seregorda co quei um serrau fuva bein s'aviarts enviars ella duront gl'emprem temps communabel, co sia natira serrada ha denton la finala tuttina puspei priu surmaun e co quei ei stau grev per la fideivla cumpogna da veta.

Mo la veta va vinavon. Tumasch e Karin anflan lur carezia, van tras vals umbrivaunas e sin pézza sulegliva e la finala cun skis ensemen en Engiadina. Els vegnan probabel a secasar cheu.

Quei «probabel» para a mi custeivels. Gl'autur lai aviartas pliras pussevladads, igl ei buca ina fin ventireivla per tut prezi. Igl ei semplamein verdeivel. Aschia ha el menau e sviluppau sias persunas dall'entschatta enneu. Tumasch ei buca in sogn, el fa sias scarpitschadas. Gest quella mentalitad che va tras l'entir'ovra lubescha da s'identificar cun ses heroxs.

In'ingredienza essenziala dalla «müdada» ei il humor. A mi para ei pli che schabetg sche Cla Biert legia sin la platta 8, realisada per l'EXPO 1964, in passus humoristic ord «la müdada».

In'impressiun da maun feminin ei forsa pereclitada de punctuar pugns de vesta dil cor sin donn e cuost da quels dil tschurvi. Perquei less jeu tuttina aunc sedumandar en la davosa part da mi'impressiun sch'il svilup persunal da siu herox Tumasch Tach seigi, viu digl'autur anô, il principal en «la müdada»? Sche nus encurin las differentas midadas en quei roman, lu survegnin nus forsa gl'equiliber per tschentar ils dretgs accents.

Cheu ei perinagada la midada dalla communitad el vitg. Pli baul fuva ella pli stretga, ussa queta dunna Aita: «... minchün es sulet cun seis pissers e seis dalets. Hai, lura ils pissers vegnan gronds e'ls dalets vegnan pitschens.» (p. 31)

Ni sin pagina 126: «La cumünanza veglia in noss cumüns, cuntuoit ch'ella vaiva eir bleras mendas, d'eira plaina da prüvaden-tscha: la stüva, la vaschinada, il bügl, il terzal, la lavur cumöna. E quai es mort o va murir bainbod. Quella müdada ha stü gnir. . .»

E lu sin la proxima pagina il dialog cun ina damonda fundamentala: «Schi», ha dit sar Joannes, «quai es uschea, e'l singul, quel vain planet sursinà, quel s'isolescha; dal rest eir per as mantgnair; otramaintg pudess el perder il güdizi.»

Tumasch ha cuntinuà:

«Quel chi voul güdar dapertuoit, nu güda ninglur. Mo ingio es il cunfin sar Joannes? Nos cumün? Nos stadi?»

Igl autur continuescha tras la bucca da Joannes e Tumasch e sviluppescha ina pusseivladad da nova cuminonza, practicabla ed en senn positiv remarcabla.

La skizza d'engaschament politic ch'el dat sin pagina 84 fuss forsa ina pusseivladad d'entusiasmar ils giuvens cun lur problems da quellas varts. La construcziun sin pagina 287 savess esser da quels demonstrators giuvens: «Minchün es respunsabel per tuot, hozindi.»

Sin pagina 37 ei in'intimaziun a scumiada, a midada dalla structura economica: «Star insembel var quatter o tschinch paurs, lura nun es quai plü quella somma.»

El capetel intitulaus «La müdada» setracta ei d'ina midada ch'ins savess, sin l'emprem'egliada, numnar superficiala. La famiglia Tach, privada dal bab, mida casa. Denton ei gest quella midada enzaco la concretisaziun dallas autras, intonadas en quei roman. Construcziuns sco las suandontas surveschien sco perdetga:

«La müdada nun ha dad esser ni hoz ni daman.»

«Müdados, char figl, as faja be planet —» (p. 284)

Cun menziunar la midada economica, sociala ed il midar casa sun jeu progressada dalla periferia dil rudi a siu center. En quei center less jeu metter la midada persunala, identica cun svilup.

Tumasch scriva a Karin:

«Mia mamma ha dit ch'eu m'haja müdà fich daspö ch'eu At cugnosch; ch'eu saja plü avert e plü serain. Forsa At disch quai daplü co üna lunga decleranza d'amur». (p. 342)

L'impurtonza da midada, da svilup, va sco fil tgietschen tras gl'entir roman da Cla Biert, ell'ei la finala exprimida sin pagina 365: «La müdada es quella chi quinta.»

In roman da svilup, in roman psicologic, pedagogic? Ei dess segir aunc auters attributs valeivels. Schi pauc sco quest'impressiun duei purtar il pretensius num «critica», schi pauc duei ella era empruar da metter si ina tezla restrinschenta al roman «la müdada» da Cla Biert. Sia vitalitad, aschia quetel jeu, s'auda ni en rom ni en cunfin restrinschent.

